

Reportaža

Najbolj živ dan mrtvih

Besedilo in fotografije: Gal Kušar

Mreže ribičev, ki so s svojimi čolni obkrožili barko, ki nas je peljala na otoček Janitzio sredi jezera Pátzcuaro v mehiški pokrajini Michoacán, so me takoj spomnile na krila belih metuljev. Le-ti se konec oktobra pojavijo v rojih in nazznajo prihod duš umrlih. Duše se iz onostransta latko vrnejo domov le enkrat na leto, in sicer na praznovanje Dneva mrtvih (Dia de los muertos), ko se srečajo in poveselijo s svojimi sorodniki.

S Silvio Rodriguez Guido, študentko arhitekture iz Morelie, sva se napotila po strmi poti proti vaškemu pokopališču. Na ulicah so domačinke, Purépecha Indijanke, oblečene v tradicionalne noše, cylce male ribile iz jezera. Potresene s čiljem in kopakama z limetinim sokom so jih, skupaj s črnimi tortiljami, ponujale za nekaj pososov. Vaško pokopališče se nahaja v izravnanim usenkama strugega pobočja. Grobovi so bili že v pozem popoldnevu okrašeni z oranžnimi tagetesi (empasuchí). Te rože naj bi s svojim izrazitim vonjem privabljale duše. Silvia mi je razložila tudi, da verujejo, da duše umrlih prebivajo v drugem svetu.

«Tam živijo podobno življenje kot na tem svetu. Delajo, jedo, praznujejo in se veselijo,» je dejala, nato pa nadaljevala: »Najprej se, v noči na prvi november vrnejo domov duše nedolžnih otrok (angelitos), nato pa vse do polnoči drugega novembra prihajajo še duše odraslih. Ker je pot za duše naporna, jim jo želim olajšati. Potrudimo se, da se bodo ob prihodu domov počutile dobrosloše. Zato jim pa domovih prizpravljajo oltarje.« Skozi odprtia vrata sem pokukal v eno hiš in videl čudovit oltar, okrašen s ptiči, svečami, rožami, fotografijami in različnimi predmeti.

»Na oltar položimo pokojnikove priljubljene stvari,« mi je pojasnila Silvia. »Dušam ne sme nič manjkati. Za okreplilo pa naporni

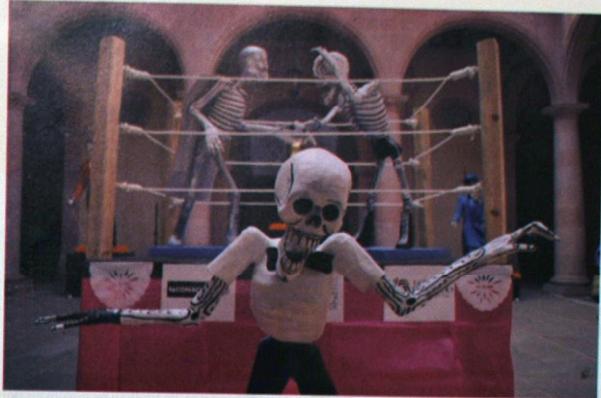
poti jim na oltar položimo sadje in koruzo, ki rayno dozor, ter sol. Dušam postrežemo s prazničnimi jednimi: tamales, pozole, atole in pan de muertos. Ne smeta manjkati niti voda in tekila, saj so duše po dolgem potovanju zelo žeje. Za prijetne vonjave na žareče oglje natresemo kopal (kadillo) in oltar pokropimo z blagoslovljenim vodo. Nato bedimo vso noč.«

»Vam ni nič dolgaš?« me je zamalo.

»Ne,« mi je odgovorila. »Poleg duš hišo pomoči obisajoče tudi prijatelji ali drugi soročni, vendar vedno v majhnih skupinah. V košarah prinesejo darove, npr. sadje, kruh in sveče, ki jih postavijo na oltar ter prizrejo. Nato sedejo na stole okoli oltarja in v tišini molijo. Gostitelji jim ponudijo pičajo, cigarete in hrano. Ko končajo z jedjo, položijo darove iz košare na oltar in se poslovijo. Ta mali obred se ponavlja celo noč in cel dan, tako, da duše ob oltarju ne samevajo. Skupaj z živimi se duše celo in dan družijo z nami, družimo in prijatelji, ki jemo, píjemo in se pogovarjam. Tako se skupnost nas, živečih v tem svetu, poveže s skupnostjo duš, ki živijo v drugem svetu.«

Povedala je tudi, da prizpravlja še posebno lep sprejem in pogostitev, če je v preteklem letu umrl član družine:

»Tako se bo njegova duša vsako leto rada vracača in prinašala blagoslov,« mi je dejala. Zanimalo me je, kaj se zgodi, če se duša

vrne domov in ne najde darov. »Takrat je duša zelo žalostna, jokajoča blodi okoli in pobira ostanke gostij ostalih duš,« je Silvia sklenila pripoved.

Po sončnem zahodu se je hitro stemnilo in otoček je objel jezerski hlad. Zavite ulice je preplavil vonj dišeče kave in poncheja. Prijazna prodajalka mi je ponch postregla v lončeni skodelici in mu dodal merico domaćega žganja. Med srebanjem vročega napitka mi je v polomljeni španščini zaupala sestavine za prizpravo.

»V zavretu vodo daš zrezano mešano sadje. Jabolka, ananas, pomaranče, guave, tejoçote, kose sladkornega trsa, cimet in naglove žlice. Vonj ti bo povedal, kdaj je kompot kuhan,« se mi je nasmejala. Ker je bilo do polnoči še nekaj časa, sva si s Silvio na obali jezera ogledala tri uren folklorno predstavo Animacha Kejitzatuka oziroma Praznovanje duš v jeziku Purépecha. Predstavili so glasbo in ljudske plese. Ob polnoči sva se vrnila na vaško pokopališče, ki je središče praznovanja Noči mrtvih (Noche de los Muertos). Nagrobeni križi so bili okrašeni z različnimi rožami. Grobovi so bili razsvetljeni s svečami, množica obiskovalcev

pa je bila nepregledna. Ob grobovih so med darovi in cvetjem sedele indijske starke, ognjene v topki odee. Ozračje je bilo svenčano, magično in prijetno. Glasna glasba in vsespolna alkoholizirana pa sta razbili vso čarobnost praznovanja brž, ko smo po polnimi plovbi prispevali nazaj v mesto Pátzcuaro.

V Morelii, glavnem mestu Michoacána, je praznovanje dneva mrtvih drugačno. Na ulicah sem opazil veliko mladih, oblečenih v kostume, primerne za iz ZDA uvozen praznik Noč čarownic (Halloween). Prav tako so v restavracijah stregli natakarji, oblečeni v Drakule ali Frankenstein. Bolj pristna in tradicionalna pa so bila dekleta, maskirana v calavere, ki sem jih zasledil na trgu ob starem akvaduktu. V brošuri o prazniku Dia de los muertos sem prebral, da so Calavere okostniki, radoživo upodobljeni pri opravljanju vsakdanjih opravil, na primer delu, plesu, pitju, kajenju ali kartanju. Najbolj znana calavera je Catrina, ženski okostnjak pokrit s klubkom, okrašen s cvetjem, v kratki oblike, ki razkriva koščene noge in rebrasto oprsje. Lik je nastal na podlagi upodobitve mehiškega slikarja Jose Guadalupe Posada (1852-1915).

Po vsem mestu sem čutil praznični utrip. Ob sprejalnji poti so učenci bližnjih šol postavili različne oltarje, od tradicionalnih do bolj umetniško svobodnih. Stojnice so se šibile ob sladkarij in čokolad v oblikib lobanj, krišč in okostnjakov, ki jih uporabijo za krašenje grobov in oltarjev.

Drugega novembra sva se s Silvio z avtobusom odpeljala še v malo vasico Naranja, kjer ima njena družina svoj grob. Po pršnji poti sva se sprehodila do vaškega pokopališča, pred katerim je bilo parkiranih veliko starih avtomobilov. Ob grobu je bila zbrana širša družina. Spoznal sem njeni mamu, tete, strice, nečakinje in nečake.

Za Mehikičane je dan mrtvih predvsem prizpljubljeno ljudsko praznovanje in priložnost, da se srečajo družine. Zberejo se na pokopališčih, družinskih grobovih, ki jih okrasijo, vendar tam ne bedijo čez noč. Po tradiciji pa puščijo en stol nezaseden, da nanj lahko sede duša pokojnika. Gospa María Angélica Sánchez Padilla, pisateljica in ljubiteljska zgodovinarka iz Uruapanu, mi je podrobnejše razložila zgodovino praznika:

»Začetki praznovanja segajo v predkolumbovsko obdobje. Že Azeki so v juliju ali avgustu praznovali praznik boginje podzemja Mictecuahuatl. V verovanjih Aztekov in drugih ljudstev, ki so pred špansko kolonializacijo poseljevala območje današnje Mehike, smrt ni pomenila konca življenja, ampak le prehod in nadaljevanje življenja v vzporednem svetu. Ker tako pojmovanje smrti ni bilo čisto v nasprotju z doktrino katoliške cerkve, so misijonarji hitro prepričali prvotne prebivalce, da so, sicer malo po svoje, začeli praznovati praznika vseh svetih in vernih duš, ki jih katoliška cerkev praznuje prvega in drugega novembra. Kolonialni čas je bil čas zatiranja in velikega trpljenja prvotnih prebivalcev, ki so večkrat v smerti videli tudi svojo edino odrešitev. Še danes je sveta Smrt ena od najbolj prizpljubljenih "svetnic" v Mehiki,« je povedala, ko sva v parku pila takeaway kavo. Pripravljeno je zaključilo s podatkom, da je bilo praznovanje Dia de los Muertos, enega najpomembnejših praznikov v Mehiki, leta 2005 uvrščeno na UNESCOV seznam nesnovne dediščine. ▶

